

АРХІВИ

Лариса Довга, Оксана Суховій

«ТРИ ДНІ Й ТРИ НОЧІ ВІД ТОГО ДНЯ МИНУЛО» – ПРОПОВІДЬ ВАРЛААМА ЯСИНСЬКОГО НА ВОСКРЕСІННЯ ХРИСТОВЕ¹

У цьому матеріалі ми пропонуємо увазі читачів досі ніколи не публіковану та не введено в науковий обіг проповідь Варлаама Ясинського² – одного з найбільш впливових та, можливо, найбільш цікавих українських мислителів другої половини XVII ст. Утім, його творчість, попри все, досі залишається практично поза увагою дослідників³. Тому для початку варто коротко згадати, ким був Варлаам Ясинський та чому, власне, дослідження його проповідницької спадщини важливе у вивченні києво-могилянської філософської традиції.

Штрихи до біографії

Варлаам Ясинський [Хижняк] (1627–1707) – митрополит Київський, Галицький і всієї Русі (1690–1707), професор, ректор, а згодом ревний протектор Києво-Могилянської академії, штатний проповідник Києво-Печерської лаври (1673–1680) та її архимандрит (1684–1690). Як і Петро Могила, він походив із шляхетського роду (Ясинські належали до гербу Сас), отож зміг отримати добру освіту, а крім того мав і фінансову спроможність, і авторитет, і достатню кількість зв'язків у колах світської аристократії, аби втілювати свої амбітні плани.

Вірогідно, Ясинський спершу навчався в Києво-Могилянському колеґіумі в Лазаря Барановича, а згодом продовжив студії за кордоном, отримавши у Кракові

© Л. Довга, О. Суховій, 2025

¹ Публікація проповіді здійснюється в рамках виконання Ларисою Довгою проекту «Kazania Warlaama Jasińskiego jako źródło do badania polsko-ukraińskich związków intelektualnych», що фінансується через стипендіальну програму «Досліджуй в Україні» Центру діалогу ім. Юліуша Мершевського.

² У цитуванні тексту проповіді в круглих дужках указуємо сторінки за рукописною пам'яткою.

³ Бібліографія праць, присвячених Варлааму Ясинському, вельми коротка, наразі немає жодного монографічного дослідження, присвяченого його життю чи творчості. Наводимо список публікацій, в яких про Варлаама Ясинського принаймні згадано чи проаналізовано окремі його тексти [Brogi Vercoff 2001; Когут 2004; Łużny 1966; Перетц 1905; 1962; Петровъ 1892; Симчич 2009; Суховій 2001a; 2001б; 2001в; 2020б; Хижняк 2001].

ступінь доктора філософії⁴. Після повернення до Києва він майже все своє життя присвятив розбудові Києво-Могилянської академії, її відновленню після спровокованого війною занепаду, оновленню/покращенню навчальних програм (за його протекцією тут було впроваджено викладання математики), залученню до викладання найкращих кадрів. У цій справі Ясинського цілком можна вважати послідовником і продовжувачем ідей та справ, започаткованих ще Петром Могилою. Як і Могила, він опікувався талановитими учнями, відправляв їх на навчання за кордон (зокрема, до Риму) і прагнув створити в Києві (і ширше – на території тогочасної України) потужне інтелектуальне середовище, яке могло б зміцнити і Церкву, і молоду державу. Достатньо згадати, що його учнями були такі відомі професори Києво-Могилянської академії та церковні діячі, як Стефан Яворський, Йосафат Кроковський, Христофор Чарнуцький тощо. Варлааму Ясинському присвячено численні панегірики, промови, Іван Величковський дедиковав йому свою рукописну збірку поезій, а Лазар Баранович, який залишався незмінним духовним та інтелектуальним авторитетом на теренах Київської митрополії, привітав призначення Ясинського ректором Могилянського колегіуму дуже схвальним листом, назвавши отця Варлаама «плодоносною гілкою мого винограду»⁵. Пізніше, звертаючись до ігумена Києво-Михайлівського монастиря Феодосія Сафоновича у справі друку своєї поетичної збірки «Аполлонова Лютня», преосвященний Лазар проситиме, аби її рукопис переглянув та, за потреби, відредагував «наш руський Аполлон»⁶ отець ректор Ясинський. Врешті, як показало порівняння окремих рукописних проповідей Варлаама Ясинського та Стефана Яворського (київського періоду), останній як стилістично, так і щодо викладених ідей і використаних концептів дуже залежав від митрополита Варлаама. З огляду на це, нині вивчати творчість Яворського без урахування впливу його наставника та покровителя не зовсім коректно. Про вплив Ясинського на інших київських інтелектуалів ми, на жаль, не можемо поки що нічого сказати просто тому, що це питання не тільки досі не вивчене, а навіть не стоїть на порядку денному дослідників. Також наразі майже нічого не відомо і про те, з яких джерел черпав свою мудрість сам Варлаам Ясинський, якими вченнями керувався, хто з європейських мислителів, насамперед богословів і проповідників, мав на нього вплив, які філософські погляди були йому близькими й у кого він міг слухати курс філософії в Ягеллонському університеті, якщо насправді там навчався. Ці питання все ще чекають на своїх дослідників.

---

⁴ Ця інформація наводиться в усіх енциклопедичних біографіях Варлаама Ясинського, проте документально досі не підтверджена.

⁵ «Я въ восторгѣ отъ единачушнаго избранія, на которомъ Духъ св. послалъ вам свои языки и пречестнаго отца Ясинскаго, плодоносную вѣтвь моего винограда. Поздравляю его вашимъ кievскимъ ректоромъ; въ немъ вы нашли сокровище, скрытое на полѣ», – писав Лазар Баранович [Баранович 1865: 37]. Ця фраза Лазаря Барановича опосередковано вказує і на те, що Варлаам Ясинський насправді міг слухати курс Лазаря Барановича в Могилянському колегіумі, так і на те, що Баранович підтримував контакти із талановитими учнями та сприяв їхньому кар'єрному зростанню.

⁶ «Отправляю на пегасъ въ печерскую типографію Польскаго Аполлона, прося его милость, отца ректора Кіевскаго – нашего русскаго Аполлона, побесѣдовать съ Аполлономъ польскимъ» [Баранович 1865: 76].

Чим цікава запропонована до публікації проповідь в контексті історико-філософського дослідження

Про важливість упровадження церковної проповіді як джерела до дослідження української ранньомодерної філософії мовилося не раз [Горський 1996; Довга 2016], тому дозволимо собі не зосереджуватися на цьому питанні. Коли ж ідеться про проповідь, обрану нами для цієї публікації⁷, то найцікавішою, на нашу думку, є продемонстрована її автором спроба раціонально пояснити засадничі богословські істини, справедливості яких, вочевидь, могла викликати в пастви здивування або й сумніви.

Цей момент сигналізує відразу про два важливі явища, властиві ранньомодерній українській філософії та культурі: (1) започаткований ще на зламі XVI–XVII ст. і суттєво пришвидшений реформами Петра Могили процес конфесіоналізації в межах православної Київської митрополії таки виявився успішним, тобто в пересічних вірян (принаймні в тих, які були достатньо освіченими, аби почати заглиблюватися в постулати віри) виникла потреба не лише інтуїтивно вірити в Бога, задовольняючись роллю пасивних «отримувачів» Його благодаті, а й ставити питання в тих випадках, коли церковне вчення було незрозумілим чи не зовсім відповідало (тобто, суперечило) практичному досвіду; (2) запит на раціональне пояснення постулатів віри був настільки відчутним, що проповідники/богослови, тим більше ті, що здобули філософську освіту та звертали до аудиторії, в якій переважали представники еліт, більше не могли на нього не зважати й мусили шукати відповіді та озвучувати їх у проповідях.

У цьому випадку йдеться про те, що Христос «на третій день воскрес» або що Він, зруйнувавши Храм, відбудував його за три дні й три ночі. Схоже, що пересічні віряни не вміли нарахувати цих сакральних трьох днів та ночей від п'ятниці пополудні до неділі вдосвіта. Тим часом це сакральне число є засадничим постулатом християнського віровчення та підтвердженням того, що в розп'ятті й воскресінні Христа точно виконано наперед задуманий Богом і описаний у Старому Заповіті акт спасіння людства. Гадана «відсутність» необхідних трьох днів та ночей могла б суттєво підважити засади християнської віри. Цікаво, що Ясинський, перш ніж звернутися до авторитетних джерел, намагається самотужки нарахувати ці дні та ночі, виходячи з цілком практичного досвіду та певних астрономічних знань. Зокрема, ідеться про те, що звичні уявлення про добу – від світанку одного дня до світанку наступного дня – не відповідають тому, як відрховується доба згідно з законами астрономії/фізики. Спершу, намагаючись показати, звідки взялися ці дні та ночі, Ясинський не апелює до жодних метафор, чи до опису чуд, чи до алегоричного трактування текстів Святого Письма, у цьому випадку прочитуючи їх буквально (літерально). Він детально розгумачує, що нова доба (і нова ніч) починається не тоді, коли настали сутінки, а саме о 24:00 чи в 00:00, а значить у тому, що люди звикли сприймати як одну ніч (від сутінків до світанку), є не одна, а дві (перша – від сутінків до 24:00, а друга від 24:00 до світанку). Таким чином від розп'яття Христа до ранку суботи ми маємо два дні й дві ночі. А з 24:00 суботи до світанку неділі, коли Христос Воскрес (на третій день) – ще одну повну ніч і початок сакрального третього дня. Цікаво, що переконуючи в правдивості богословських істин, Ясинський ще й ділиться зі своєю паствою природничими знан-

⁷ Проповідь «Три дні й три ночі від того дня минуло» цитується за рукописною збіркою, що зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського за шифром ДА 226Л. Посилання на неї здійснюється спрощено – лише номер сторінки у круглих дужках і після скорочення с.

нями. І це, мабуть, свідчить не тільки про його прагматизм (прагнення пояснити людям сакральні події доступною мовою), але й про те, що він сам був схильним до раціонального мислення, а разом із тим не сумнівався у правдивості свідчень Святого Письма. На підтвердження власних «розрахунків» він, як і належало бароковому ритору, звертається до авторитетних джерел і наводить схоже тлумачення, запозичене в блаженного Теофілакта (Теофілакт Болгарський (Охридський), друга пол. XI – поч. XII ст.). А вже потім побіжно зазначає, що св. Григорій Нисський⁸ (335/340 – бл. 394) надавав духовного пояснення тому, звідки беруться «три дні й три ночі» від розп'яття до Воскресіння. Утім, тлумачення св. Григорія, більшою мірою алегоричне, аніж раціональне, Ясинський не розвиває. Натомість із інтонації всієї проповіді зрозуміло, що для нього раціональне (чи побутове, почерпнуте з життєвого досвіду, природниче) пояснення сакральних понять передує їх духовному тлумаченню, або принаймні зовсім не поступається останньому.

Не менш показовими в плані філософського осмислення реального світу є «подобенства» (схожості), які наводить Варлаам Ясинський, аби наочно (по-простому, доступно) пояснити вірянам догмати про чудо Воскресіння Христового, про «складену» з тіла й душі природу Ісуса Христа і про те, що Христос таки є істинним (правдивим) Богом. Проповідник звертається до метафори книги, дзеркала та вранішньої зорі. І тут його порівняння і приклади також насамперед сягають певного практичного знання. А вже від практики він переходить до «духовного» розуміння понять і явищ. Особливо цікавим і доволі незвичним є образ дзеркала, за допомогою якого розкривається й парадокс подвійної природи Христа (і справжня людина, і справжній Бог), і процес Його помирання та Воскресіння. Поки дзеркало ціле, пояснює проповідник, ми, подивившись у нього, побачимо одне зображення, а якщо його розламати на два шматки, то й відображень одного і того ж об'єкта стане два. Допокі Христос проходив земне життя, людям було важко побачити його божественну природу, що органічно поєдналася з людською тілесністю. Тому Христос, як дзеркало, мав розділитися навпіл, тобто померти (у той момент його душа на короткий час відділилася від тіла) і бути похованим, аби людям оприявнилися обидві досконало поєднані у Христі природи: матеріальна, фізична (тіло, яке зняли з хреста й поклали в могилу) і божественна, духовна (душа, яка спустилася в пекло, здолала його і на третій день, об'єднавшись знову із тілом, піднялася на Небо).

У цьому контексті звертає на себе увагу ще одна річ, яка потребує глибшого дослідження: гостра полеміка Ясинського (як і решти відомих нам Київських церковних мислителів його часу) з аріанами⁹ (ідеться про «унітаріїв» або «польських братів», яких в народі називали «аріанами»; у науковій літературі зазвичай іменуються «соцініанами»). Здавалося б, це не логічно, адже цю протестантську спільноту виселили з території Речі Посполитої ще в середині XVII ст. На території Гетьманату їх начебто зовсім не було. Але Ясинський не просто кидає в бік аріан інвективи, а детально пояснює, у чому вони помиляються й чому насправді Христос одночасно є і присутнім у Трійці («яко нераздільной бжєством»), і має власну, особливу «природу» (поєднує фізичний світ з духовним, тим самим обожествляючи фізичне), «функцію» та «свободу діяння». Відповідей може бути декілька: (1) засвоївши в Краківській академії

---

⁸ «А Григорій стый Нисскій сіи три днѣ и три ночи духовнымъ сенсомъ такъ толкуєт» (с. 73) – див. нижче публікований текст проповіді.

⁹ «Знайшлися бовѣмъ такіи шаленіи розумы аріанскіи, котріи отважилися Христу Сїю Бжїю власное сыновство и равенство» (с. 75 зв.) – див. нижче публікований текст проповіді.

засади контроверсійно-позитивного богослів'я, часто спрямованого на полеміку з іновірцями, український проповідник не дуже й замислювався над тим, що його паства мало що знає про ариан (мабуть ця версія найменш вірогідна); (2) ариани як релігійна спільнота справді не були представлені на території Гетьманату, а попри те їхнє вчення на цих землях було відомим і могло стихійно, на рівні пересудів, поширюватися в колах мирян; (3) мирянам було надто складно досягнути догмат про Трійцю (єдиного триіпостасного Бога) і про те, як «видимий», історично втілений в людському тілі Син Божий може бути «єдиним» із Богом Отцем та Духом Святим. Спровоковані конфесіоналізацією та розвитком раціонального мислення спроби досягнути ці тайни (догмати), виходячи з життєвого досвіду та підказок практичного розуму, могли допроваджувати лаїків до поглядів, що певним чином суперечили християнській догматиці. Аби відвадити мирян від подібного типу розумувань, Ясинський міг проводити паралель з ученням, визнаним за єретичне.

Зайве казати, що в представленій нами для цієї публікації проповіді Варлаама Ясинського є чимало даних, що дозволяють реконструювати морально-етичні цінності, які він сповідував.

Вельми цікавою є ця проповідь і під оглядом використаного Ясинським поняттєвого апарату. Звернемо увагу тільки на один момент – поняття «істності», яке є тожним не істині¹⁰, а «сутності» (*Истность Его бозкая всть істности переходячая* (с. 74)). Поняття «іста» як сутність зустрічаємо наприкінці XVII ст. у працях Григорія Сковороди, де воно, судячи з контексту, мало би позначати також основу основ, сутність, яка робить об'єкт саме тим, чим він є. На жаль, традиція вживання поняття «істность/іста» в українських ранньомодерних текстах досі не досліджувалася. Тому тут мусимо обмежитися тільки констатацією факту та загальним окресленням наукової проблеми, над якою варто замислитися.

Вочевидь проповідь Варлаама Ясинського, яку ми нині презентуємо читачам, потребує глибокого аналізу. Її належить розглянути в контексті всієї творчості українського мислителя, також у контексті як українського, так і польського чи, ширше, католицького проповідництва другої половини XVIII ст., у контексті філософських і богословських ідей, які він міг почерпнути й у Києво-Могилянському колеґіумі, і під час своєї освітньої мандрівки Європою. Та, на жаль, ще не настав час такого широкого аналізу поглядів Варлаама Ясинського, бо його творчість щойно починає відкриватися дослідникам. Поки ж опубліковано лише три його проповіді [Суховій 2001а; 2020а; Довга, Суховій 2024] з-поміж понад 50, які збереглися в рукописі.

Опис рукопису та засади метаграфування

Метаграфування запропонованого тут до публікації тексту ми здійснювали за автографом Варлаама Ясинського із зазначеної вище (прим. 7) рукописної збірки. Загальний опис пам'ятки, тематику окремих казань, встановлення авторства та при-

¹⁰ Поняття «істина/істинний» вживається Ясинським у значенні справжній/дійсний і стосується винятково сакральної сфери: «в'бруйте мя істинного Бога быти». «Істинний» може також виступати синонімом до «правдивий»: «показался правдивым Богом и живим Синомъ Божиим быти». Крім того, лексеми «правда/правдивий» часто вживаються на позначення того, чому можна довіряти. «Правда» в сакральному контексті може вживатися і як синонім «справедливості»: «премудрост' Его бозкая, котрою все премудро радит' и строит', милосердіє и судь, милост' и правда, и іни многиі досконалости». Зазначимо, що такий слововжиток відповідає нормам староукраїнської мови ранньомодерного часу [Довга 2024].

близьких хронологічних меж укладання цієї збірки знаходимо в Миколи Петрова [Петровъ 1892] і Олександра Лебедева [Лебедевъ 1916].

До збірки обсягом 444 аркуші увійшли понад 50 казань на церковні свята, матеріали для складання казань, три фрагменти тексту світського характеру. Авторська пагінація відсутня; нумерацію аркушів виконано темнішим чорнилом і, вірогідно, іншим почерком; титульна сторінка та вихідні дані відсутні, початок не зберігся, перші та останні аркуші, а також краї окремих аркушів пошкоджено або обрізано. Текст писано скорописом; вірогідно, почерк належить одній людині, за винятком декількох сторінок і приміток, а також окремих виправлень. Кожна сторінка містить від 20 до 30 рядків тексту. Мова казань Варлаама Ясинського гібридна: частину текстів написано «простою» мовою, частину – церковнослов'янською української редакції; окремі казання чи їх фрагменти – латинською або польською мовою.

Деякі аспекти мови його рукописної збірки (здебільшого фразеологія) досліджено в низці праць: [Суховій 1996; 1999; 2000; 2001а; 2001б; 2001в; 2002; 2018]. Опубліковано поки що лише дві окремі проповіді з-понад 50 наявних у рукописі [Суховій 2001а; Суховій 2020а]. Метаграфування тексту здійснено на основі напрацювань української палеографії [Панашенко 1974; Німчук 1995: 15-18; Сокирко 2016] та ін.; схарактеризовано графіко-орфографічні особливості пам'ятки: [Суховій 2020б].

Однак подальше опрацювання тексту рукопису спонукало до коригування пропонуєваних нами принципів метаграфування та детальнішого опису графіко-орфографічних особливостей казань Варлаама Ясинського з використанням ілюстративного матеріалу з оприєвленої нижче проповіді.

Текст поділено на абзаци, однак проповідник не завжди починає абзац із відступу, почасти маркером такого членування постає значно більший, ніж зазвичай, розмір великої літери та її оформлення. Рекламанти наводяться окремим рядком у кінці сторінки, але непослідовно: у репрезентованому тексті – на 3 із 16 сторінок рукопису, причому частіше без підкреслення (с. 73 зв.; 74), іноді з підкресленням (с. 78 зв.).

Велику літеру вжито послідовно на початку речень, у власних назвах, назвах народів і похідних утвореннях, напр.: *И апль стый к'Ефесеом мовит* (с. 79 зв.), назвах днів тижня, назвах більшості релігійних понять, у назвах понять-носіїв особливого смислового навантаження, напр. *Книга, Зеркало, Денница*; непослідовно – у словах, де її вживання не вмотивоване ні релігійним контекстом, ні особливою семантикою (сполучники, займенники, інші частини мови). У метаграфованому тексті ми вживаємо велику літеру на початку речення, у власних назвах відповідно до чинного правопису, а також у тих випадках, коли авторська велика літера вказує на особливий акцент на певному понятті, а саме поняття є концептом, напр.: *Першеє подобєнство воскресшого от мертвых Христа Господа ест' Книга* (с. 73 зв.).

Надрядкові літери в рукописі вжито в середині та наприкінці слів, у метаграфованому тексті подаємо їх у рядку курсивом. Переважно це одиничні приголосні: *на тайной вечеръ в'сердцах* (с. 73) [тут виділяємо їх напівжирним шрифтом, оскільки весь ілюстративний матеріал наведено курсивом], а також закінчення родового й давального-місцевого відмінків однини слів прикметникового типу: *девятого; преподобному*; буквосполука *ст* як в окремих словах: *премудрост*, так і у формі першої особи однини теперішнього часу дієслова *быти: ест*.

Розділові знаки. У рукописі вжито крапку, кому, двокрапку, крапку з комою, знак питання та знак оклику. Крапка може стояти як наприкінці речення, так і після

паузи в середині речення, водночас наприкінці речення вона часто відсутня. Авторська кома найчастіше позначає паузу в середині речення, іноді – кінець речення. Уживання коми не збігається з сучасним розумінням, напр.: *Дгѣло то бозкое а не члѣвкое разорити самовластно црковъ тгѣла своего, и знову оную самовластно сосорудити* (с. 76). Двокрапка або крапка з комою за вживанням також можуть збігатися з комою або крапкою: *Слушиѣ Хс̃ Гспдъ преславное свое от мертвых востаніе отложил до трех днѣи: и знову слушиѣ не отложил до всемирного всгъхъ востаніа* (с. 78). Знак питання може бути відсутнім у питальних реченнях, напр.: *Для чого бы в'ночи желаемого жениха своего не знайшла?>* (с. 78).

У метаграфованому тексті максимально збережено авторську пунктуацію, водночас у ламаних дужках подано необхідні для логічного синтагматичного членування тексту розділові знаки, напр.: *Наперед абы кто не разумгьтъ,> же Христось умерь для якового пороку и змазы грѣховной,> в'себѣ зостаючой* (с. 76 зв.).

Переноси в рукописі позначено подвійною горизонтальною рисою: *кни=га*, але іноді слова перенесено без відповідного позначення: *створен//наа*. Знаки переносів при метаграфуванні опускаємо.

Цитати зі Святого письма, філософських творів тощо в рукописі виділено підкресленням, причому може бути підкреслено не весь текст, непослідовно підкреслено розділові знаки після тексту; на полях навпроти відповідних рядків зазначено джерело (кирилицею або латиницею), однак звірка з першоджерелами засвідчила неточності в зазначенні глав чи зачинів). Іноді покликання чи глоси виявляються обрізаними – вірогідно, сторінки рукопису обрізали. У метаграфованому тексті зберігаємо авторські підкреслення та глоси.

Авторські виправлення. Варлаам Ясинський (або його секретар, про що свідчить інший, за нашими спостереженнями, почерк в окремих випадках або інше, значно темніше чорнило) вносив виправлення до тексту. Автор витирав (с. 80) або закреслював слова чи речення (с. 75), змінював порядок слів (с. 74), дописував слова горизонтально (с. 73 зв.) або вертикально (с. 79) на берегах або внизу сторінки (с. 74 зв.). Переважно для дописуваних фрагментів ужито позначки «+», «х» або «#», із них же починається дописаний фрагмент тексту. У метаграфованому тексті зберігаємо авторські виправлення з відповідними зносками.

Діакритичні знаки. У рукописі вжито титло та паєрик. Титло традиційно вжито в сакралізованих та близьких до них словах: *Бгъ, бжій, члѣкъ*, а також для передачі числових значень кириличними літерами: *гл в*. Однак знак титла часто опускається: *снь, гл. д*.

Паєрик ужито в середині й у кінці слова на місці пропущених *ъ* та *ь*: *дѣнми, власт'*. У метаграфованому тексті їх написання збережено.

Літери. Варлаам Ясинський уживає характерні для скоропису XVII ст. літери кириличної графіки, написання яких може залежати від позиції в слові та від розрізнення великої й малої літер. Тут зазначимо окремі особливості, характерні для метаграфованого тексту: вживання *ѣ* для передачі [e] та [йе]: *себе, ego*; вживання графеми *ѡ* на початку слова та після голосного (втім, непослідовно, пор. в одному реченні: *ѡ востаніи ѡ котром* (с. 78); вживання літер грецького алфавіту, не засвоєних українською мовою, для передачі числових значень і для передачі звука [в] і звукосполук [кс], [пс] у словах грецького походження: *Мар: зач џи, еѡхаристіи, сеџтерновъ, апонлѣџію, ѡалмисти*; паралельне вживання диграфа *кг* або літери *г* для передачі [г]: *на паркгамингъ, нгъкдѣ, ѡмега*.

Для літери у використано виключно написання **Ѹ** (оскільки інших написань не виявлено, при метаграфуванні використовуємо графему у).

У пам'ятці засвідчено односеровість (нерозрізнення **Ѹ** та **ѹ**), при метаграфуванні орієнтуємося на походження голосного: *могль, отць*, але враховуємо фонетичні процеси, які станом на XVII ст. відбулися в українській мові і їх можна простежити в словозміні, наприклад, ствердіння шиплячих: *ночь*. Юси в метеграфованому тексті відсутні, хоча в інших казаннях подекуди засвідчено вживання **Ѹ**.

Послідовно вжито літеру **Ѹ**, яка відповідає праслов'янському *ѣ, що в українській мові перейшов в [і]: *въ гробѣ*, тѣло. Водночас іноді на місці **Ѹ** вжито **и** або **ѣ**: *полчим, по всей земли*.

Літери **и(і)** та **ы** переважно вжито за традицією відповідно до походження голосних *і та *у: *приписуютъся, силы, до купы*. Але фіксуємо й поплутання графем, що засвідчує фонетичний процес злиття *і та *у в українській фонемі /и/: *выводитъ, вировняти*.

Детельний аналіз фонетичних, орфографічних, граматичних особливостей тексту буде здійснено в окремому дослідженні.

Проповідь Варлаама Ясинського

73 Третій се ден^Ѹ имат^Ѹ днѣс ѿтнелѣже сіа быша Лука глав^Ѹ къд зач: рѣи.

Три днѣ и три ночи Хс Снѣ Бжій въ гробѣ пречистою пребывал плотію, але іакъ то, полчим сіи три днѣ и три ночи. Каждая ночь зачинает^Ѹся з^Ѹ вечера^Ѹ, а кончит^Ѹся ѿ полночи, и ест^Ѹ то ночь єдного дня, и знову ѿ полночи до поранку ест^Ѹ то уже ночь другого дня. Кгда теды Хс Снѣ Бжій на крстѣ испустил дѣа своего бжественного ѿ девятюм дне часѣ в^Ѹ пятокѣ, то уже ѿ того часа до полночи субботней был єдинъ ден^Ѹ и єдна ночь. Сѿт полночи субботней до вечера неделного была другая ночь и другій ден^Ѹ. Сѿт вечера неделного до полночи неделной и до поранку третяа ночь скончилася и третій ден^Ѹ зачался, котрого Снѣ Бжій ѿ мертвыхъ воскресъ.

Блженный¹¹ Феѿфилакть¹², пишучи на Матфеа *того*, сіи три днѣ и три ночи такъ виводит^Ѹ. В^Ѹ шестый часѣ *пѣтка* на крстѣ распался Хс Снѣ Бжій, ѿ сего шестого часа до девятюго тма была по *всей* земли, и знову ѿ девятюго часа свѣтъ, то уже єдна ночь и єдинъ ден^Ѹ. Другаа ночь суботная и другій ден^Ѹ суботній, а третяа ночь неделная и утро неделное. Сѿт утра бо и свѣтана ден^Ѹ зачинает^Ѹся.

А Григорій стый Нисскій сіи три днѣ и три ночи дхѿвным сенсомъ такъ толкует^Ѹ. Наддер горячо прагнуль Снѣ Бжій смерти, абы іакънайскорѣй могль пострадати и погребенным быти, прето *ж* не чекаючи и *пѣтку* нѣмбы умерль на Голгофѣ, впрѣд хотѣль на *тайной* вечерѣ в^Ѹ сердцах¹³ // **73 зв.** аплскихъ умерти, для того *ж* тамъ заразъ и пренайсвятѣйшую єucharистіи постановилъ *тайну*, и *жертву* на ней цѣле выполнилъ, тѣло и кровь свою¹⁴ учеником роздавши, що не могло быти без^Ѹ добровольной Его смерти, іако стихъ первый в^Ѹ Акафистѣ страстномъ мовит^Ѹ. Прежде своєа смерти погреблься еси в^Ѹ сердцахъ друговъ твоихъ пречистими тайнами. А такъ, начавши ѿ четвѣртка и *тайной* вечера до поранку неделного, три днѣ и три ночи пог-

¹¹ Слово дописано перед рядком на лівому полі

¹² Наступне слово витерто; вірогідно, було написано **стый**

¹³ У правому нижньому куті аркуша чорним чорнилом позначено: **73**

¹⁴ Над рядком позначено: +; на лівому полі дописано: **под видом хлѣба и вина**

ребеніа и востаніа Хр̄вого виходат̄. На котрых памат̄ и іа<,> болшь ни хотачи ни могучи мовити<,> три тылко милостем вашим предложу подобенства<,> обяснѣючи тридневное Хр̄сво востаніе, не без̄ особливої з̄ тих же подобенствъ науки, а то на болшую чест̄ и славу Единогo ѿ Тройци славимыа воскресшого, Христа Гспда<,> а нам на пользу д̄ховную.

Першеє подобенство воскресшого ѿ мертвых Хрста Господа ест̄ Книга. Г̄о котрой то Книз̄ь Іоань с̄тый Б̄гословъ мовить. Видѣхъ в̄ десниці сѣдащаго на престолѣ Книгу написанную, внутрь уду, и внѣ уду¹⁵, запечатлѣнную сѣма печат̄ми, еи же никтоже можаше ни на б̄си ни на земли ниже под землею разгнути ниже зрѣти ю. Книга поки ест̄ запечатанна albo до купи зогбѣнна, не можнаа на ней читати анѣ видѣти<,> що внутрь еи ест̄ написано: Самаа тылко з̄верху текстура, болшь що внутрь еи за тайна, знати не можно. Такою Книгою былъ и ест̄ Сн̄ь Б̄жій. Що бовѣм иногo ест̄ Книга, если не слова написанніа на паркгаминѣ albo на пап̄ри: І що *ж* ест̄ иногo Хс̄ Гспд̄ь, если не Слово Б̄га Г̄отца палцем Д̄ха Пресвѣтаго, н̄бы на паркгаминѣ<,> на т̄лѣ // 74 на т̄лѣ чл̄вчком написанное подлугъ Іоанна. І слово плот̄ б̄ыс. А іако Книга складається з̄ многих картъ и сѣз̄терновъ<,> докупы зшитых: Такъ Хс̄ Гспд̄ь зложенъ ест̄ ѿ д̄ши и т̄ла<,> ѿ б̄жества и чл̄овчества, в̄ одной персонѣ докупы злученных и соединенных. І іако в̄ Книз̄ь хоц̄ то сумногіи листы albo сѣз̄терна, не називает̄ся еднакъ многіи Книги<,> але една Книга: Такъ в̄ Христѣ Гспдѣ<,> хоц̄ то сум двѣ натуры<,> б̄жество и чл̄вчество, же еднакъ сходат̄ся в̄ одной персонѣ, не зовутся многіи Христи<,> але единъ Хр̄с̄ь.<>

Книга¹⁶ если іакаа ~~Книга~~ ест̄ значнаа и поважнаа, маєт̄ в̄ себѣ рожными цвѣтами записанніи л̄теры, початковіи записуються то золотом, то блакитною<,> то чирвоною фарбою, меншіи теж̄ самим чернилом; Такъ Книга мысленнаа Хс̄ Гспд̄ь, был̄ чворакии цвѣтом написанный. Кгды посмотримо на плот̄ Его чл̄вчскую, подобную іншим чл̄вком, в̄ котрой голод, жажда, зимно, горячост̄ солнечную и ініи недостаточества терп̄ль, л̄теры то в̄ с̄ей Книз̄ь барзо щупліи и маліи, самим чернилом были написанніи, для котрых подлугъ Ісаіи пррка, заледво моглисмо его що розознати, Н̄вст̄ образа Ему ни славы<,> но виденіе Его без̄честно умаленно паче снов̄ чл̄вчскихъ. Кгды погланемъ на бозкіи Его досконалости<,> с̄и в̄ нем рожными ѿ рожныхъ цвѣтовъ л̄терами были записанніи. Бытност̄ Его бозкаа початку и конца не маючаа. Істност̄ Его бозкаа всѣ істности переходачаа, животь Его бозкій ѿ Г̄отца родачійся и смерти н̄кгды не знаючій, розумъ Его бозкій, розумом чл̄вчским не понатый. Доброст̄ Его бозкаа<,> ѿ котрой всѣ добрости с̄и земнїи н̄бы ѿ жродла завше¹⁷ // 74 зв. завше текучого происходат̄¹⁸, премудрост̄ Его бозкаа, котрою все премудро радит̄ и строит̄, милосердіе и судъ, милост̄ и правда, и ініи многіи досконалости<,> котріи м̄ль и м̄ет̄¹⁹ ѿ части б̄жества своего, сут̄ в̄ немъ золотою л̄терою написанніи, для того, же іакъ золоту, жаденъ крушец̄ земный, н̄ ср̄б̄ро<,> н̄ ц̄н̄<,> н̄ олово<,> н̄ м̄д̄<,> н̄ жел̄зо в̄ ц̄н̄ь вировнати не может̄. Такъ натур̄ь бозкой в̄ Христѣ Гспдѣ, жаднаа натура створеннаа<,> н̄ аглскаа<,> н̄ чл̄вчскаа, н̄ аглским<,> н̄ чл̄вчскимъ помыслом ровною быти не может̄. Л̄теры

¹⁵ На лівому полі навпроти рядка зазначено: **глав 8 Апок:** [Апок.5:1; цитовано за Острозькою Біблією, не дослівно]

¹⁶ Слово дописано пізніше, на місці іншого (витертого) тексту

¹⁷ У правому нижньому куті аркуша чорним чорнилом позначено: **74**

¹⁸ Над рядком позначено: +; на лівому полі дописано: **випливають.**

¹⁹ Слово дописано на лівому полі

фарбою блакитною в' сєй Книзѣ в' Христѣ, мовлю, Гспдѣ написанніи, сум то в немь власности члвчскій, животь члвчскій, розум члвчскій, доброст' члвчскаа, премудрост' члвчскаа, и інії власности, котрії сум в' немь з' сторони и части дши Его преблгословенной. Власности сїи фарбѣ блакитной равнаю'са для того, же іако небо добре випоженое, ест' в' себѣ блакитное; такъ преблгословеннаа дша Христова, любо и в' тѣлѣ смертномъ застаючаа, была в' немь цѣле нѣснаа и обжєннаа, погоднаа, чистаа, темности жадной ни змазы на себѣ не маючаа ни знаючаа. Але лѣтеры в' сєй Книзѣ в' Христѣ Гспдѣ красною мѣнією або цѣноброю вираженніи, сум то безчисленніи раны на прстѣмъ Его тѣлѣ, нѣбы перомъ або тростию, вервїєм, бичами, терніємъ, гвозд'ми, копїємъ барзо глубоко аж до самого мозку внутрностїи и сєрдца заданніи; іако мовит' велегласный Ісаїа. Кто сєй пришедый от Едема червленны ризы Его. И знову. Почто червленны ризы Твоа. И одежда твоа іако изгнет' шаго в' тисцѣ исполненна гнетєніа.²⁰ СѦ плоти²¹

Книга сїа пред' страданїємъ своимъ была запечатанна, зобєнна и замкєнна. // 75 Згола в ней не видати было внутрь нѣчого, опроч позвѣрховной тьлко текстуры, всѣ розумѣли оную малими лѣтерками; и то простимъ написанную черниломъ, за простого почитаючи члвка, прето жє єи то слыною, то заплєванїємъ, то болотом, очернили, ошпетили и осквернили. Карты и папѣры єи пороздїрали, пороскидали, кгда блгословєннующу дшу от тѣла Его прєсвятото розлучили. Але кгда дна ннѣшнєго знову таа прєнайдорожшаа СѦтца нѣсного Книга *пєриш* силою бжєства докупы зложенна, потомъ уже всѣмъ отворєнна²², о іакъ многїи з' неї непонятїи вичерпнути можєм тайны, И з' неї сїю вичерпнуєм дна ннѣшнєго таємницю. Жє любо всѣ дѣла Тройци Прстой от нѣ знутрнє походачїи, ~~то єст' котрїи з' божкою єи не лучат' єа ієстностю, але тьлко позвѣрховнє от неї походат'~~ всѣмъ Тромъ Бозкимъ СѦсобамъ приписуютьсѧ: Востанїє єднакѣ Сна Бжїа от мертвыхъ самому Сну Бжїю причитає'сѧ. А то таковымъ способом. Если обернємъ умыслъ²³ нашъ на створєнє видимого сєго свѣта. СѦколо того же цѣлаа Тройца Прстаа работала, кромѣ сєго Мойсєєова свѣдоцтва. Іє'кони або в' началѣ сотвори Бгъ нбо и землю. В' началѣ то єст' в' Христѣ Гспдѣ, котрый єст' Алфа и СѦмега, Начатокъ и Конєц', и євѣлиств' стый Іоанъ мовит'. Сєє то єст' Слово Бжєє бѣ искони у Бга, вса тѣмъ быша и без' Нєго ничтожє быт' єжє быт'. На котрїи слова Василїй стый такъ мовит'.²⁴ В томъ вса сотворєнна сум, аще видимаа, аще невидимаа, аще прєстола, аще господствїа, аще начала, аще власти, аще силы, аще аглєстїи воїнства, аще архангєлстїи старѣйшинства. Прето жє и той Тройци Прєсвятотой совѣтъ, Сотворѣмъ члвка по образу и по подобїю нашему, до того жє стагаєтьсѧ. Жє вса²⁵ // 75 зв. Тройца Прєнаїсвятѣйшаа работала около нашего створєнєа. Если воплощєніє Сна Бжїа уважатїємъ и о томъ такъ же розумѣти треба, жє работал СѦтць, посилаючи Сна, работаль Дхъ стый, созїдаючи плот' Хрєсву. Работал Снѣ, прїимуючи на себє тую жє плот' члвкую. Треба вѣдати и

²⁰ На лївому полї навпроти рядка зазначєно: **Ісаїа глає зг.** [Ісаїя 63:1-2; цїтує за Острозькою Бїблїєю дослївно]

²¹ У кїнци рядка зазначєно: #; унизу сторїнки дописано: #: **то Хрєсвой от кровє червленѣющей сум сїи слова Ісаїины.**

²² Над рядкомъ позначєно: +; на правому полї дописано: **при отворєнїю камєнє гробного от агла**

²³ На правому полї дописано: *Sacrorum omissatur*

²⁴ На правому полї дописано: **de mundo** [ex diebus capdito] (текст, узятий у квадратні дужки, написано нерозбїрливо)

²⁵ У правому нижньому кутї аркуша чорним чорнилємъ позначєно: 75

тоє. же нѣкаторіи дѣла Тройци Прстой, хоцѣ и позвѣрховне²⁶ ѿт неї походатѣ. Певнымъ еднакъ Тройческимъ Сособамъ приписуютьсѣ: Такъ дѣло створена причитаєтѣса Бгу Сѡтцу. Йко найзвѣрхнѣйшой власти и Началу,» жадного иншого Начала и Початку над собою не маючому: Дѣло строєніа сим видимимъ свѣтомъ Бгу Снѣу, іако премудрости Сѡтчей, бо до мудрости належитѣ все ведлугу чину своего пораде и розумне строити. Дѣло стости и ѡсѣненіа Дховѣ Сѡтому. Йко жродлу всѣякой добрости и блгостина. З тим еднакъ всѣмъ нѣшнєе дѣло воскресєніа самому Снѣу Бжїю приписуетѣса, близко мовѣчи до Христа Гспда, бо ѡподал, и сєє дѣло всєй Тройци Прсвѣтой причитатисѣа можетѣ іако нераздѣлної бжѣством. А то дла тоєй причини. Абы²⁷ показалсѣа правдивымъ Бжѡм и живимъ Снѡмъ Бжїимъ быти. Знайшлисѣа бовѣмъ такіи шалєніи розумы арианскїи, котрїи ѡтвалилисѣа Христу Снѣу Бжїю власное сыновство и равенство²⁸ ѡтати зѣ тихъ причинѣ. Бгѣ Сѡтць постановилѣ правѣ Снѣа своего судїєю над всєю Землею. Сѡтць не судитѣ никомуже но ввєс суд ѡтдастѣ сыновѣ.²⁹ Повторє Хс правѣ приналѣ такую честѣ и славу ѿ Сѡтца, и вывышшєне імени над всѣ імена. Дла глубокого и великого своего вѣ свѣтѣ сѣмъ смиренїа и упокорєніа. Смири сєбє бивѣ послушливѣ дажє до смєрти, сєго ради Бгѣ превознесє Его и дадє Ему іма пачє всѣакого імени.» Прето ж не єстѣ правѣ ровнимъ Сѡтцу своему вѣ бжѣствѣ Снѡви, бо правдивому Бгу и ровному Снѡвѣ своему не моглѣ бы нѣчого Бгѣ Сѡтць дати, іако во всѣмъ імучому // **76** такову ж вла[ст] честѣ и славу. На такову злохитрую іхъ хулу ѡтповѣдаю. Любо Персонѣ бозкой такой, котраа самую тьлко вѣ сєбѣ замикаєт бозкую натуру, кромѣ всѣякой иншой натуры, не можетѣса нѣчого дати анѣ унати, бо все ѿ своєй істности бозкой,»³⁰ ѿ бжѣства своего маєтѣ. Але бозкой Персонѣ такой,» котраа двѣ вѣ сєбѣ натуры замикаєт,» бозкую и члвкую, іакою Персоною єстѣ Снѣ Бжїй,» не єстѣ противно, абы моглѣ що єи Сѡтць нбсний дати. Понєваж натура члвкаа ілє зѣ сєбє не всѣ досконалости и ѡвшемѣ многїи недостаточєства маєтѣ. Вѣрити тєды маєм,» же Хс Гспдѣ іако Бгѣ,» кромѣ³¹ роженїа своего и³² тхнєніа Дха Прстаго,» все ѿ сполной своєй істности бозкой маєтѣ, іако члвкѣ многїи рѣчи ѿ ѡтца прїймаєтѣ. Абы тєды Хс Снѣ Бжїй ѿ таковой хулы арианской сєбє уволнилѣ. Востанїє свое ѿ мертвыхъ сєбѣ самому приписуетѣ сими словы. Азѣ уснухѣ и спахъ востахъ.³³ І знову. Властѣ імамъ положити дшѣ мою и властѣ імамъ паки прїяти ю. Йкобы іаснѣй реклѣ. Кєды до єдного того жє жродла належит и творити и воскреснати, бо сѡбє прєзначают бєжкєнєчнє бжѣствє єнєлє. Принамнѣй дла сєго знаменїа, жє властѣ маю *доброхотнє* умерти и властѣ маю *доброхотнє* воскреснути, вѣруйтє ма істинного Бга быти. І знову Разорѣтє црковѣ сїю³⁴ и трєма денѣми воздвї-

²⁶ Над словом дописано: **звнутриє**

²⁷ Над рядком позначено: +; на лівому полі дописано: [...(слово не прочитуєтсѣя)] Sunt Legum **и ж принамнѣй дла воскресєніа своего Хс Снѣ Бжїй**

²⁸ Над рядком дописано: **бозкой честї**

²⁹ На лівому полі навпроти рядка зазначено: **Іоан дн.** [Посилання помилковє. Повинно бути Йоан 5:22]

³⁰ Над словом позначено: x; на правому полі навпроти рядка дописано: **x сполногоднимъ бозкимъ ѡсобамъ**

³¹ Над рядком позначено: +; на правому полі дописано: **+ безлѣтного**

³² Над рядком позначено: +; вірогідно, цей знак теж стосуєтсѣ слова **безлѣтного**, оскїльки більше нічого навпроти рядка не дописано

³³ На правому полі дописано: **Іоан гл лз** [Посилання помилковє. Автор тут переказує фрагмент **Йоан 10:18**]

³⁴ На правому полі дописано: **Іоан гл в;** нижче: **и правдивого Снѣа Бжїа** [Йоан 2:19. Дослївне цитування за Острозькою Біблією]

гну ю. Дѣло то бозкое а не члвчкое разорити самовластно црковъ тѣла своего, и знову оную *самовластно* соорудити: Азъ убію, и азъ жити сотворю. Азъ есмъ первый и последний и живой и быхъ мертвъ и се живъ есмъ во вѣки. Алѣонъ стый *мовитъ о немъ*. Бжѣство *отъ* обоего Естества, то *естъ души и тѣла*. Не *отступившее* еже властію раздѣли властію соедини. То таковой таемници зъ Книги сей воскресшого Христа Гспда научившиса, до другого подобенства поступаю.³⁵ //

76 зв. Второе подобенство воскресшого *отъ* мертвыхъ Христа Гспда *естъ* Зеркало. Зеркало³⁶ з двохъ рѣчій складаетъса, зъ шкла чистого и свѣтлого, и зъ олова *тяжкого* и темного, котрымъ зъ споду подкладаетъса; такъ Хс Гспдъ, лежачи въ гробѣ, зложенн[ый]³⁷ былъ зъ тѣла мертвого по *отходѣ* дши Его пресвятой во адъ нѣбы олово *тяжкого* и темного, бо не прославленного и бездушного; и зъ бжѣства, непорваннымъ способомъ над шкло чистѣйшого и свѣтлѣйшого. Сѡ семъ то Зеркалѣ премудрост Соломонова в главѣ семой мовитъ. Естъ свѣтлости вѣчныя и Зеркало непорочно Бжїа дѣланїа и образъ блгостыня Его.³⁸ Мертвое тѣло Христово, лежачее во гробѣ, было свѣтлостію вѣчною. Дла сопряженного себѣ бжѣства ни на едину *падъ* *отъ* себе не *отступившого*, свѣтлѣйшого над всакую свѣтлостъ солнечную. Было и Зеркало непорочно. Напередъ абы кто не розумѣлъ, же Христось умеръ дла *такового* пороку и змазы грѣховной, в себѣ застающей. Повторе было чисто и непорочно *отъ* всакого згноенїа, смроду, и струповъ, котріи *суть* шпетными змазами грѣшныхъ тѣлъ нашихъ, бо³⁹ тѣло Хрсно не только зъвнуръ блговонными ароматами *отъ* Іосифа и мирносиць, але и внуръ блговонїемъ бжѣства было помащенно, дла котрого жадного істлѣнїа не дознало, подлугъ *псалмисти*: Не даси преподобному твоему видѣти істлѣнїа.⁴⁰

Въ Зеркалѣ, надвое зламанномъ, двѣ лицѣ албо двѣ тварѣ показуютъса быти, в котромъ першъ една здавалася, кгда было цѣлое. Такъ в Христѣ Гспдѣ, кгда онъ предъ зламанемъ смертнымъ заставалъ в цѣлости, не видати в немъ было болшъ нѣчого, *опроч* самого // **77** члвчства, били, вазали, *тернїемъ* вѣнчали, на крстѣ распинали *тако* простого члвка, але кгда тоѣ Зеркало надвое смертію преламалося, при розламано двохъ соединенныхъ частій дши и тѣла, кгда ударили сами о себе *отъ* великой болести, и потряслися въ внурности земнїи, кгда свѣтило нѣсное Слонце, мовлю, абы не смотрило на такъ сромотную смертъ и убїйство Творца своего, темною лице свое покрыло заслоною, ажъ заразъ сотникъ, там же стоачїй, увидѣлъ в семъ чудовномъ Зеркалѣ, в Едномъ Лицѣ албо в Едной Персонѣ Христа Господа, двѣ натурѣ, бжѣство и чловѣчество. Воистинну члвкъ сей Снь бѣ Бжїй.⁴¹ І теперъ в семь Зеркалѣ, *хоцъ* то уже по зламано своемъ изнову докупы силою бжѣства зложенномъ, двѣ натурѣ, бжѣство и чловѣчество, въ Едномъ Лицѣ, албо в Едной Хрвой Персонѣ видати. Сѡ такъ слушне Зеркало Хс Гспда *прежде* смерти и по смерти виражаетъ.

³⁵ У правому нижньому куті аркуша чорним чорнилом позначено: 76

³⁶ Слово дописано на лівому полі

³⁷ Кінцівку слова частково витерто

³⁸ На лівому полі зазначено: **Sap: и** [Посилання помилкове. Правильне: **Прем.Сол. 7:26**. Дослівне цитування за Острозькою Біблією]

³⁹ Над рядком позначено: +; на лівому полі дописано: + **мертвое**

⁴⁰ На лівому полі зазначено: **лв.** [Помилкове посилання. Правильне посилання: **Дії 2:27**]

⁴¹ На правому полі зазначено: **Мар: зач ξи** [**Марк 15:39**. Дослівно цитує за Острозькою Біблією]

Маєт' і тоє до себе Зеркало, же если кто прагнет видѣти тїи рѣчи, котріи за нами або в' тѣлѣ нашом сут', треба Зеркало пред собою поставити, и ѡчи⁴² в' него в'лѣпити, бо хоц' тїи рѣчи, котріи пред нами сут', видѣти можем без' зеркала, стоючи просто, за нами еднак' стоачих видѣти иначеї не можем, хїба в' Зеркалѣ. Що бы такового мѣло за нами в' тил'ї стоати: Певне, востаніє наше ѡт мертвых, котрого ѡт килка тисачїй лѣтъ умершїи угодници бжїи з' великою ѡхотою дожидаючи, якѣбы уже звонпивши ѡ немь, з' жалостю до Христа Гспда мовят'. Доколь влдо сѣй и істинный не судиши, и не мстиши крове нашеї ѡт живущих на Земли. В' сѣм тѣды Зеркалѣ по розламаню своем, знову докупы силою бжества зложенном и соединенном в' воскресшом, мовлю, ѡт мертвых Христѣ Гспдѣ, и наше ѡт смерти воскресеніє ясно усмотрити можем.⁴³ // 77 зв. Сѡ воскресенїи ѡт мертвых, и востанїи ѡт смерти в' животь мѣлисмо вѣдомост' еще ѡт ѡних пррковъ древних, котріи любь не своею силою и моцю, але бозкою, повоскрешали еднакѣ нѣкоторых ѡт смерти, іако Іліа Фезвитанинѣ Суминтанины сына. І самъ Снѣ Бжїи повоскрешалъ многих, вдовичого сна дщєр Йириову, Лазаря четверодневного. Але ѡ воскресенїи тѣлес нашихъ таком увелебennom и прославленном, котрое бы было безстрастное и безсмертное, ни муки при смерти, ни самой смерти уже болшѣ не знающе, ѡ том, кромѣ ннѣшнего воскресенїа Хрсва, жадной не мѣлисмо певности; бо всѣ тїи, котріи перед тим ѡт смерти в' животь воскреснули, до живота не прїйшли блгословенного, без'страстїем и без'смертїем ѡдаренного⁴⁴, до славы и хвалы нбсной неизмѣнной, и ѡвшем знову мусли поумѣрати, и тѣло свое гробу и земли предати. Чи то з' такою, якѣ и першѣ, болестїю чи без' болєзни ѡ том вѣдати не можем, тылко жѣ такѣ бы треба разумѣти, же уже втораїа ихъ смерт' могла быти безболѣзненна, чрезѣ ѡтїатїє болѣзни всемогущею Рукою Бжїею, такѣ іако ѡтїаль и возлюбленной матерє своеї Снѣ Бжїи⁴⁵, не допустивши єи при смерти жадной болѣзни терпѣти, або если при второй смерти терпѣли іакую болєст', таїа імь в' мѣнилася в' мѣсто митарства. І таїа єст' найѡсоблившаїа причина, для котрой Хс Гспд поспѣшилъ барзо скоро ѡт мертвых встати: абы так учнци Его еще не добре в' вѣрѣ утверждєннїи, іако и сами апсли, не звонпили ѡ воскресенїи своем. Бо кгда бы Хс Гспдѣ ѡтложилъ былъ воскресенїє свое до всемирного всѣхъ востанїа, кто бы могль востанїю своему вѣру іати, видїачи, же и сам Снѣ Бжїи, умерши, так долго не встает ѡт мертвых. // 78 іако сїи два ученики Лука и Клеѡпа, прустоючи до Еммаусѣ, бесѣдоваста к' себѣ ѡ всѣхъ сїхъ приклоншихся там же и ѡ востанїи, ѡ котром іако неразумнїи и несмыслєннїи, такїи ѡт Христа Гспда грознїи понєсьїи слова. Сѡ несмыслєнна и косна срдцєм єже вѣровати ѡ всѣхъ іаже глаше пррци.

Але может' кто ѡ трїдневном Сна Бжїїа востанїи такую трудност' зложити. Если Хс Гспдѣ для утверждєнїа вѣры, и надѣи пришлого нашего ѡт мертвых воскресенїа, поспѣшилъ барзо скоро в' третїй ден' воскреснути; То для лѣпшого еще нашого увѣренїа, а своеї болшой показанїа бозкой силы и славы, чему заразѣ того жє часа и години, котрой все свое совершилъ страданїє и дха своего Бгу Сѡтцу предаль в' руцѣ, не воскреснуть ѡт мертвых, заправды тим самим невѣрныхъ жидовѣ барзѣй обличилъ бы, и іних в' болшую привелъ бы вѣру, іако и сами жидове такового у

⁴² Далїє кїлька літер вїтерто

⁴³ У правому нижньому куті аркуша чорним чорнилом позначено: 77

⁴⁴ Над словом позначено: х; навпроти рядка на лівому полі дописано: х вѣнчаннаго

⁴⁵ Слова Снѣ Бжїи дописано на лівому полі

него допоминалися знаменія. Оує разарай црковъ спасиса сам енаена сам и снїиди со крста. И знову.⁴⁶ Иныа спасе себе не может спасти Хс Црь Израилевъ да снїидет ннїѣ со крста да видим и вѣру имемъ Ему. Сѹповѣдаю. Не тылко треба было утвердити вѣру и надѣю нашу (о пришлом нашом *от* мертвых востанїи, але и показати,) же правдива и истин'наа была *смерт'* Христова. Знаишли бы са бовѣмъ такіи были еретики, а бодай и тепер не знаходатся, котрій бы рекли,) же Хс Гспдь не самою правдою умерль, але тылко привидѣнемъ, але тыжо на латаргъ спачку або анонлеїне захоронавши, такъ и частокротне самаритином бѣеа імучимъ називали: Прето же число тридневное досконалое ест' до показана правдивой смерти Христа Гспда, албовѣм при устну двох или трех свѣдетелей станет всякъ глаголь. Слушне Хс Гспдь преславное свое *от* мертвых востанїе *от*ложил до трох днїи: и знову слушне не *от*ложил до всемирного всѣхъ востанїа,⁴⁷ // **78 зв.** абы вѣру и надѣю нашу утвердилъ (о таковом же и нашом любо по многих днехъ востанїи. Ико аплъ стый мовит. Аще Хс проповѣдуетсяа тако *от* мертвых воста како глїот' нѣциї во вас, тако воскресенїе мертвыи нѣст', Аще же воскресенїа мертвыи нѣст' то ни Хс воста. Аще же Хс не воста суетна вѣра ваша. То в' сѣм мысленном Зеркаль,) в' востанїи Хрвом,) увидѣвши *i* востанїе наше. Ико бо смерт' Хрева ест' знаменїемъ нашей смерти. Востанїе бо Хрво ест' знаменїемъ востанїа нашего. Поступую до третего подобенства.

Потрете,) сам себе Снѣ Бжїй в' Сѹкровенїи Иоанновом прировналь до денници, або Звѣзды утреней сими словами. Азъ есм' корен' и род Давыдовъ и звѣзда свѣтлаа и утреняа. Що бы то было за подобенство Ха,) воскресшого до утрен'ки або Звѣзды утреней,) наступуючиї причины покажут.

Першаа. Звѣзда утреняа або Денница завше ест' близкаа Слонцу. Такъ при всходѣ,) тако и при заходѣ,) *от* Слонца нѣкды не *от*ходит', и при заходѣ,) послѣдуючи Слонцу,) називает'ся Вечерницею. При всходѣ,) опережаючи Слонце,) називает'ся Зорницею. Такъ и члвчство Христово, зложеное з' дши и тѣла,) над все створене аглское и члвчское найближшее ест' бжѣству Хса Гспда тако жродлу вшелакой свѣтлости. Котрое⁴⁸ Иакъ утреняа не *от*ступает' нѣкды *от* Слонца: такъ⁴⁹ Хрвѣта Гоенода, по оном разѣ *от*правленномъ персональномъ соединенїи з' бжѣством во чревѣ Дви Матере, нѣкды не *от*лучает'ся бжѣства,) нѣ при заходѣ смертном, нѣ при ннѣшнемъ всходѣ востанїа, второго нѣбы рожденїа Хрва. Бо хоц то при смерти Хрвовой обѣ части были *от* себе роздѣленны,) дша *от* тѣла и тѣло *от* дши, *от* бжѣства еднакъ не были роздѣленны. Дша Хрва нераздѣлнаа *от* бжѣства вступила до ада // **79** вступила до ада и тѣло Хрво нераздѣльное *от* бжѣства лежало во гробѣ. I то першаа причина ест,) для котрой Хс Гспдь називает себе утренею звѣздою для неотступного бжѣства своего *от* члвчства, тако звѣзда утреняа нѣкды *от* Слонца не *от*ступает'.

Пов'торє⁵⁰) всѣ четыре еуглистоє стый:) Матфей,) Марко,) Лука и Иоанъ *иторїю* востанїа Хрва *от* утра *от* поранку зачинают'. Матфей стый. Свитающой первой *от* суботы прїиде Марїа Магдалины и другаа Марїа видѣти гробъ i се трусь

⁴⁶ На правому полі зазначено: **Мар:** гл ʒг [Помилкове посилання. Правильне посилання: **Марк 15:39**]

⁴⁷ У правому нижньому куті аркуша чорним чорнилом позначено: **78**

⁴⁸ Слово дописано над подальшим закресленим текстом

⁴⁹ Над словом позначено: +; навпроти рядка на лівому полі дописано: + **члвчство**

⁵⁰ Над рядком позначено: +; на правому полі перпендикулярно до тексту дописано: + **во всѣхъ знайдешь сїи слова Заутра зѣло рано.**

быт веліи. Марко стый⟨.⟩ Зѣло заутра во єдину ом суботь прійдоша на гробъ во-сѣавшу Слонцу. Лука стый⟨.⟩ Во єдину ом суботь зѣло рано прійдоша на гробъ. Иоанъ стый⟨.⟩ Во єдину ом суботь Маріа Магдалины прійде заутра еще сущей тмѣ на гробъ. Прето *ж* такъ⟨.⟩ по свѣдоцству всѣхъ четырехъ еуглистовъ стыхъ, іако и для причинъ поважныхъ⁵¹⟨.⟩ можемъ розумѣти⟨.⟩ же востаніе Хрсво сталоса *барзо* рано на самомъ свитаню. А такъ и для того Хѣ Снѣ Бжій дна нѣшнєго називаетъ себе утромъ денницею албо звѣздою утренєю. Причини сїи сут¹. Кгди Хѣ Гспдъ смертєльную на себе бралъ плот члвчскую⟨.⟩ тогды в¹ ночи тую отправиль тайну, бо зачинаючи ом темной ночи живот свой⟨.⟩ мѣль его знову на темномъ западѣ смертномъ скончити, то *єст* мѣль знову умерти: То дна нѣшнєго живот свой безконечный⟨.⟩ смерти нѣкгды не знаючи, зачалъ самимъ утромъ, албо самимъ свитанємъ. Іаковъ боролъса некгдыс з¹ агломъ до самого свѣта. Рече бо єму агль⟨.⟩ Пусти мѣ възїде бо свѣтъ. Снѣ Бжій боролъса з¹ смертію⟨.⟩ звитажил єи и опустилъ гробъ на самомъ свитаню. Соломонъ премудрост¹ временную і дочасную принал в¹ ночи ом Гспда Бга; болии Соломона Снѣ Бжій,⁵² // **79 зв.** славу члвчества своего⟨.⟩ нѣкгды *уже* не премѣнную⟨.⟩ приналъ не вночи⟨.⟩ але на свитаню. Сѣлюбеница нѣснаѣ чрезъ цѣлую ночь шукала и не знайшла жениха своего, іако *мовит* в¹ Пѣснєх пѣсней. На ложи моемъ в¹ нощи искахъ єгоже возлюбї дша моѣ, искахъ єго и не обрѣтохъ єго.⁵³ Для чого бы в¹ ночи желаемого жениха своего не знайшла⟨?⟩ Латваѣ причина, бо не прїйшол *был* ден¹.⁵⁴ Жадной бовѣмъ рѣчи не читаємъ *бовѣмъ* абы Гспдъ Бгъ на початку свѣта іакую рѣчь сотворилъ *в¹ нощи*, але все в¹ ден¹. Если тєды дѣла смертїи до чинєннѣя своего *днєвно-го* потребовали свѣта, далеко *барзѣй* дѣло безсмертное востанїѣ Хрсва, добре бовѣмъ першїй ден¹ створєнѣ, з *першимъ* днємъ востанїє Хрсво згажаєтьса. Іако єдинъ учитель на сїи слова Свѣтаючої первой ом суботь мовитъ.⁵⁵ Добре правѣ *первою ом суботь* называєтьса, бо востанїѣ ден¹ *другого* не знаєт, воскресшихъ свѣтъ умѣрати не *может*, свѣтъ⟨.⟩ зглажаючи темностъ смерти⟨.⟩ гаснути не умѣт¹. И апль стый к¹ Ефесєомъ мовитъ.⁵⁶ Востани спай и воскресни ом мертвыхъ и освѣтитъ тѣа Хѣ. А такъ зо всѣхъ сїхъ доводовъ⁵⁷⟨.⟩ же Хѣ Гспдъ встал ом гроба на самомъ свѣтаню. І для того *ж* звѣздою утренєю називаєтьса. Азъ єсм¹ корєн¹ и род¹ Давыдовъ и звѣзда свѣтлаѣ и утренѣѣѣ. Чи то з¹ полночи⟨.⟩ чи то на свитаню сталоса Хрсво востанїє:⁵⁸ *досыт* на томъ же дна нѣшнєго воистину Хѣ воскресъ⟨.⟩ до котрого такъ мову мою кончу⟨.⟩ Хѣ Црю etc:

Хѣ Црю⟨.⟩ на древѣ крѣстномъ Книго Живота⟨.⟩ *сєдми* словами⟨.⟩ нѣбы *сєдми* печат¹ми запечатлѣннаѣ, дна нѣшнєго силою бжєства разгнутаѣ и всѣмъ уже разумѣтелнаѣ, даждъ намъ нѣшнимъ востанїємъ Твоимъ *сєдмъ* главъ смертного грѣха в¹ сєбѣ уморити, и кровїю нещадно ом ребрь Твоихъ *излїанною*, в¹ Книгу живота вѣчного вписанными быти. // **80** Хѣ Црю, Свѣтлости вѣчныѣ и Зєрцало непорочно

⁵¹ Над рядкомъ позначено: +; на лївому полї перпендикулярно до тексту дописано: + *многїи сут* **причины поважнїи для котрыхъ можемъ** etc. +

⁵² У правому нижньому кутї аркуша чорнимъ чорнилѣмъ позначено: **79**

⁵³ На лївому полї навпроти рядка зазначено: ГЛГ.

⁵⁴ Навпроти рядка на лївому полї зазначено: Аponius

⁵⁵ Навпроти рядка на лївому полї зазначено: Матфей.

⁵⁶ Навпроти рядка на лївому полї зазначено: Нrysol.

⁵⁷ Над словомъ позначено: +; навпроти рядка на лївому полї дописано: + *даєтса знати*

⁵⁸ Слова **сталоса Хрсво востанїє #**: дописано на правому полї; продовженнѣя до кїнця абзацу пїсля символу **#**: додано на лївому полї

Бжіа дїланиа и образе бл҃гостына Его, нїѣ в' Тебѣ іако в' Зерцалѣ чистомъ,⟨, свѣтломъ и непорочномъ,⟨, видим бозкаа Твоя дѣла,⟨, умъ и силу чловѣческую превосходячаа, страданіе Твое, погребеніе Твое, и тридневное *от* мертвых востаніе. Источникъ великой доброты и бл҃гостыни не образомъ только но и самую вещь на насъ изливающей.

Подай прето и нам по переходѣ смертного сего образа,⁵⁹ всїако бо зде члвкъ в' образѣ переходит', не в' зеркалѣ уже и в' образѣ но лицемъ к' лицу видѣти Троичного лица Твоего славу и наслаждатися доброты и бл҃гостыни Твоей ~~текучей~~ *от* ~~прободенного~~ ребра Твоего.

не образомъ и привиденіемъ,⟨, но самую вещь и дѣломъ *от* прободенного ребра Твоего на весь миръ изливающей.

Хѣ Црю,⟨, Зарє утреняа и Деннице свѣтлїйшаа надъ слонце,⟨, недав'но во тму гробную вселшаася, но барзо скоро в третїй ден' наддер свѣтло на самомъ свитаню *от* гроба произшедшаа, не дай и намъ во тму грѣха смертного ~~нигде~~ заходити, но сѣяти всегда днемъ пресвѣтлымъ ласки Твоей бозкой. ~~Сѣ тебѣ~~ Іоанъ стый свѣдѣтельствуєт. Бѣ свѣтъ истинный иже просвѣщает' всякаго члвка грядущаго в' мирь. ~~Сѣ~~ свѣтъ то Твоемъ утренемъ, котрымъ Ты тму смертную прогнавши и на самомъ свитаню *от* гроба восѣялъ еси, мовитъ онъ. Подай прето и намъ по заходѣ семъ смертномъ, на самомъ свитаню, то ест' заразъ,⟨, скоро только дша з' сеи темности тѣлесной вибеться, а на оный свѣтъ приходити починает',⁶⁰ // **80 зв.** видѣти в' единомъ бж҃ествѣ свѣтъ тричисленный Бга Сѣтца, Бга Сна и Бга Дха Сѣтого. и поклонитися Сѣтцу іако Слону, Сыновѣ іако Свѣту, и Дхѣви Сѣтому іако Сїанїю и зарѣ Сѣтчей,⟨, Амин'.

Echorclium Коротшеє может' и сеє быти.

Же цѣлаа теперешна седмица, нѣбы един' ден' тридневное Сна Бжіа *от* мертвых востаніе еднако празднуєт' ~~и прославляет~~. Любо и третєго дне,⟨, нѣбы первого,⟨, ѿ томъ же востанїи Христа Сна Бжіа мовачи, не повѣмъ болшъ надъ три подобенства,⟨, обясняючи сїю таємницу тридневного востанїа Хр҃сва,⟨, не безъполезной еднакъ з' тихъ же подобенствъ науки, а то на болшую чест' и славу Единого *от* Троици славимого Сна Бжіа, а намъ на ползу дхѣвную.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Баранович, Л. (1865). *Письма пресвященного Лазаря Барановича с примечаниями*. Чернигов: Типография Ильинского монастыря.
- Горський, В. (1996). Філософія в контексті історії української культури. In В. Шинкарук (Ред.), *Феномен української культури: методологічні засади осмислення* (сс. 192-217). Київ: Ін-т філософії НАНУ.
- Довга, Л. (2016). Поняттєвий апарат у дискурсі українських церковних інтелектуалів XVII ст.: до постановки проблеми. *Sententiae*, 34(1), 132-143. <https://doi.org/10.22240/sent34.01.132>
- Довга, Л. (2024). Правда. In Б. Кассен, & К. Сігов (Ред.), *Європейський словник філософій: український контекст. Лексикон неперекладностей* (Т. V, сс. 15-36). Київ: Дух і Літера.

⁵⁹ Тут частину тексту виверто

⁶⁰ У правому нижньому куті аркуша чорним чорнилом позначено: 79

- Довга, Л., & Суховій, О. (2024). Проповідь митрополита Варлаама Ясинського на Воскресіння Христове та Благовіщення Діви Матері. *Київська Академія*, 21, 9-28. <https://doi.org/10.18523/1995-025X.2024.21.266-295>
- Когут, З. (2004). Питання російсько-української єдності та української окремішності в українській думці і культурі ранньомодерного часу. In З. Когут, *Коріння ідентичності. Студії з ранньомодерної та модерної історії України* (сс. 133-166). Київ: Критика.
- Лебедев, А. (1916). *Рукописи церковно-археологического музея Императорской Киевской Духовной Академии* (Т. 1, сс. 86-89). Саратов: Электротипография "Волга".
- Панащенко, В. (1974): *Палеографія українського скоропису другої половини XVII ст.: (на матеріалах Лівобережної України)*. Київ: Наукова думка.
- Перетц, В. (1905). Матеріали до історії української літературної мови. Зі збірника П. Ф. Сімсона № 2, XVI ст. *Записки НТШ*, 67(5), 1-32.
- Перетц, В. (1962). *Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI-XVIII веков*. Москва-Ленинград: Издательство Академии наук СССР.
- Петров, Н. (1892). Новооткрытый Киевский проповедник второй половины XVII вѣка. *Труды Киевской Духовной Академии*, 5, 93-126.
- Симчич, М. (2009). *Philosophia Rationalis у Києво-Могилянській академії: компаративний аналіз могилянських курсів логіки кінця XVII – першої половини XVIII ст.* Вінниця: О. Власюк.
- Сокирко, О. (2016). *Українська кирилична палеографія XI-XVIII ст.* Київ: Видавець Олег Філюк – «КНТ».
- Суховій, О. (1996). Роль митрополита Варлаама Ясинського в історії і культурі України. *Людина. Культура. Духовність*, 2, 33-39.
- Суховій, О. (1999). Темпоральна фразеологія у казаннях Варлаама Ясинського (семантика і джерела живлення). In *Українська мова і література в Київському університеті. Зб. наук. студій, присв. 80-річчю кафедр україністики* (сс. 108-113). Київ: ВЦ «Просвіта».
- Суховій, О. (2000). Особливості стилістичного використання фразеологізмів у збірнику кінця XVII ст. Варлаама Ясинського. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика: Збірник наукових праць*, 1, 101-106.
- Суховій, О. (2001a). Урочисто-святочні казання митрополита Варлаама Ясинського. In *Chrześcijańskie święta i święci w życiu duchowym Ukraińców na przełomie tysiącleci. Biblioteka Fundacji św. Włodzimierza* (Т. 6, ss. 533-553). Kraków: Szwajpolt Fiol.
- Суховій, О. (2001b). Людина як суспільна істота у фразеології проповідницького жанру (на матеріалі рукописних казань кінця XVII ст. Варлаама Ясинського). *Sbornik příspěvků I. Olomoucké symposium ukrajinistů "Ukrajiništika na prahu nového století a tisíciletí: problémy jazyka, literatury a kultury"* (pp. 66-73). Olomouc: Vydala Univerzita Palackého v Olomouci.
- Суховій, О. (2001c). Фразеологія культурно-релігійної сфери (на матеріалі казань Варлаама Ясинського). *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика: Збірник наукових праць*, 2, 71-78.
- Суховій, О. (2002). *Фразеологія ораторсько-проповідницької прози Варлаама Ясинського*. (Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01). Київ: Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка.
- Суховій, О. (2018). Оним как компонент фразеологических единиц в проповедях 17 века Варлаама Ясинского. In *Имята и фразеологјјата. Имена и фразеология* (ss. 265-270). Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје.
- Суховій, О. (2020a). Рукописне казання Варлаама Ясинського про відпущення гріхів. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*, 51, 122-131.
- Суховій, О. (2020b). Графіко-орфографічні особливості рукописної збірки казань Варлаама Ясинського. *Ucrainica IX: současná ukrajinistika: problémy jazyka, literatury a kultury: sbornik příspěvků*, 1, 121-125.

- Хижняк, З. (2001). Ясинський, чернець ім'я Варлаам. In: В. Брюховецький (Ред.), *Києво-Могилянська академія в іменах XVII-XVIII ст.: енциклопедичне видання*. Київ: ВД «КМ Академія».
- Broggi Berkoff, G. (2001). L'omiletica di Varlaam Jasynsk'ij fra retorica e teologia. Alcuni esempi inediti. *Russica romana*, 8, 19-25.
- Łużny, R. (1966). *Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska. Z dziejów związków kulturalnych polsko-wschodniosłowiańskich w XVII-XVIII wieku*. Kraków: Uniwersytet Jagielloński.

Одержано 11.08.2024

REFERENCES

- Baranovych, L. (1865). *Letters of His Eminence Lazar Baranovich with notes*. [In Russian]. Chernihiv: Typography of the Ilyinsky Monastery.
- Broggi Berkoff, G. (2001). L'omiletica di Varlaam Jasynsk'ij fra retorica e teologia. Alcuni esempi inediti. *Russica romana*, 8, 19-25.
- Dovga, L. (2016). The Conceptual Apparatus in the Discourse of Ukrainian Church Intellectuals of the Seventeenth Century: Toward a Problem Statement. [In Ukrainian]. *Sententiae*, 34(1), 132-143. <https://doi.org/10.22240/sent34.01.132>
- Dovga, L. (2024). The truth. [In Ukrainian]. In B. Cassin, & K. Sigov (Eds), *European dictionary of philosophies: Lexicon of untranslatables* (Vol. V, pp. 15-36). Kyiv: Duh i Litera.
- Dovga, L., & Sukhovii, O. (2024). Barlaam Yasynskiy's Sermon «On the Resurrection of Christ and the Annunciation of the Virgin Mary. [In Ukrainian]. *Kyivśka Akademia*, 21, 9-38. <https://doi.org/10.18523/1995-025X.2024.21.266-295>
- Horskyi, V. (1996). Philosophy in the context of the history of Ukrainian culture. [In Ukrainian]. In V. Shynkaruk (Ed.), *The Phenomenon of Ukrainian Culture: Methodological Foundations for Understanding* (pp. 192-217). Kyiv: Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Ukraine.
- Khyzhniak, Z. (2001). Yasynsky, monastic name Varlaam. [In Ukrainian]. In V. Briukhovetsky (Ed.), *Kyiv-Mohyla Academy in Names (17th-18th Centuries): Encyclopedic Edition*. Kyiv: KM Akademia.
- Kohut, Z. (2004). The question of Russian-Ukrainian unity and Ukrainian separateness in Ukrainian thought and culture of the early modern period. [In Ukrainian]. In Z. Kohut, *The roots of identity. Studies in early modern and modern history of Ukraine* (pp. 133-166). Kyiv: Krytyka.
- Lebedev, A. (1916). *Manuscripts of the Church Archaeological Museum of the Imperial Kiev Theological Academy* (V.1, pp. 86-89). [In Russian]. Saratov: Electrotypography "Volga".
- Łużny, R. (1966). *Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska. Z dziejów związków kulturalnych polsko-wschodniosłowiańskich w XVII-XVIII wieku*. Kraków: Uniwersytet Jagielloński.
- Panashenko, V. (1974). *Paleography of Ukrainian cursive writing of the second half of the seventeenth century: (based on materials from the Left Bank of Ukraine)*. [In Ukrainian]. Kyiv: Naukova dumka.
- Peretts, V. (1905). Materials for the history of the Ukrainian literary language. From the collection of P. F. Simson No. 2, 16th century. [In Ukrainian]. *Notes of the Shevchenko Scientific Society*, 67(5), 1-32.
- Peretts, V. (1962). *Studies and materials on the history of ancient Ukrainian literature of the 16th-18th centuries*. [In Russian]. Moscow-Leningrad: Publishing house of the USSR Academy of Sciences.
- Petrov, N. (1892). A newly discovered Kievan sermonist of the second half of the 17th century. [In Russian]. *Papers of the Kiev Theological Academy*, 5, 93-126.
- Sokyрко, O. (2016). *Ukrainian Cyrillic paleography of the 11th-18th centuries*. [In Ukrainian]. Kyiv: Publisher Oleh Filjuk – "KNT".

- Sukhovii, O. (2000). Peculiarities of the stylistic use of phraseology in the compendium of the late 17th century by Varlaam Yasinsky. [In Ukrainian]. *Actual problems of Ukrainian linguistics: theory and practice: Collection of scientific papers, 1*, 101-106.
- Sukhovii, O. (2020a). A manuscript sermon of Varlaam Yasinsky about the absolution of sins. [In Ukrainian]. *Scientific works of Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University: Philological Sciences, 51*, 122-131.
- Sukhovii, O. (1996). The Role of Metropolitan Varlaam Yasinsky in the History and Culture of Ukraine. [In Ukrainian]. *Person. Culture. Spirituality, 2*, 33-39.
- Sukhovii, O. (1999). Temporal phraseology in the sermons of Varlaam Yasinsky (semantics and sources of origin). [In Ukrainian]. In *Ukrainian language and literature at Kyiv University. Collection of scientific studies, dedicated to the 80th anniversary of the Ukrainian Studies Department* (pp. 108-113). Kyiv: Prosvita.
- Sukhovii, O. (2001a). Ceremonial sermons by Metropolitan Varlaam Yasinsky. [In Ukrainian]. *Chrześcijańskie święta i święci w życiu duchowym Ukraińców na przełomie tysiącleci. Biblioteka Fundacji św. Włodzimierza* (V. 6, pp. 533-553). Kraków: Szwajpolt Fiol.
- Sukhovii, O. (2001b). Man as a Social Being in the Phraseology of the Preaching Genre (Based on the Manuscript Sermons of the Late 17th Century by Varlam Yasynsky). [In Ukrainian]. In *Sborník příspěvků 1. Olomoucké symposium ukrajinistů "Ukrajnistika na prahu nového století a tisíciletí: problémy jazyka, literatury a kultury"* (pp. 66-73). Olomouc: Vydala Univerzita Palackého v Olomouci.
- Sukhovii, O. (2001c). Phraseology of the cult-religious sphere (based on the material of Varlaam Yasinsky's sermons). [In Ukrainian]. *Actual problems of Ukrainian linguistics: theory and practice: Collection of scientific papers, 2*, 71-78.
- Sukhovii, O. (2002). *Phraseology of Varlaam Yasinsky's oratorical and sermonic prose* (Abstract of Dotoral thesis in philology). [In Ukrainian]. Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv.
- Sukhovii, O. (2018). Onim as a component of phraseological units in the 17th century sermons of Varlaam Yasinsky. [In Russian]. In *Names and phraseology* (pp. 265-270). Skopje: Ss. Cyril and Methodius University of Skopje.
- Sukhovii, O. (2020b). Graphic and orthographic features of the manuscript collection of sermons by Varlaam Yasinsky. [In Ukrainian]. *Ucrainica IX: současná ukrajinistika: problémy jazyka, literatury a kultury: sborník příspěvků, 1*, 121-125.
- Symchych, M. (2009). *Philosophia Rationalis at the Kyiv-Mohyla Academy: A Comparative Analysis of Mohyla's Courses of Logic in the Late 17th and First Half of the 18th Centuries*. [In Ukrainian]. Vinnytsia: O. Vlasiuk.

Received 11.08.2024

Larysa Dovga, Oksana Sukhovii

“Three days and three nights have passed since that day”: a sermon by Varlaam Yasinsky on the Resurrection of Christ

This publication is the first to introduce into scientific circulation a manuscript sermon by a prominent Ukrainian thinker of the second half of the seventeenth century, Metropolitan of Kyiv, Galicia, and All Rus' Varlaam Yasynsky. The article accompanying the publication characterizes the sermon in terms of its philosophical and theological ideas, rhetorical devices, etc. Particular attention is paid to how the sermon reflects certain moral and ethical values, the importance of which Varlaam Yasinsky tried to convince his flock. A preliminary overview of

the conceptual apparatus used in the text published here is also provided. A detailed description of the manuscript of sermon text is also provided. The principles of metagraphizing a manuscript text are described: the peculiarities of the transmission of letters, glosses, superscripts, punctuation marks, authorial corrections, etc. are indicated.

Лариса Довга, Оксана Суховій

«Три дні й три ночі від того дня минуло»: проповідь Варлаама Ясинського на Воскресіння Христове

Цією публікацією вперше вводиться в науковий обіг рукописна проповідь яскравого українського мислителя другої половини XVII ст. митрополита Київського, Галицького та всієї Русі Варлаама Ясинського. У статті, що супроводить публікацію, надано характеристику проповіді з огляду на неявно присутні в ній філософські та богословські ідеї, використані риторичні засоби тощо. Окрема увага звертається на те, як у проповіді відображаються певні морально-етичні цінності, у важливості яких Варлаам Ясинський намагався переконати свою паству. Здійснено попередній огляд поняттєвого апарату, використаного в опублікованому тут тексті. Також надано детальний опис рукопису, з якого взято текст проповіді. Описано принципи метаграфування рукописного тексту: вказано на особливості передачі літер, глос, надрядкових і розділових знаків, авторських виправлень тощо.

Larysa Dovga, Doctor of sciences in philosophy, Professor of the Department of Cultural Studies of the National University of Kyiv-Mohyla Academy.

Лариса Довга, д. філос. н., професор кафедри культурології Національного університету «Києво-Могилянська академія».

e-mail: larysa.dovga@gmail.com

Oksana Sukhovii, PhD in philology, Associate Professor at the Department of Ukrainian Language and Applied Linguistics, Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Оксана Суховій, к. філол. н., доцент кафедри української мови та прикладної лінгвістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

e-mail: o.sukhovii@knu.ua
